

Myter om norsk fotballøkonomi

Av professor Arild Hervik, Høgskolen i Molde og forsker Frode Ohr, Møreforskning Molde AS

Det er mange myter om norsk fotballøkonomi. Drivkreftene også i norsk fotballøkonomi kan knyttes til globaliseringen av økonomien, men de økonomiske utfordringene og strukturene kan være vesentlig forskjellig i de store fotballnasjonene sammenlignet med særegenhetene som preger en liten, åpen fotballøkonomi som den norske.

Først til status i norsk fotballøkonomi. Frem til i fjor var det ”brønt av” rundt 700 mill. kr tilført utenfra til klubbene fra 1995. I fjor viste våre tall et rekordunderskudd på 170 mill. kr og en gjennomsnittlig lønn på rundt 600 000 kr pr spiller i eliteserien. Det var grunn til å forvente at lærekurven omkring økonomiproblemene i klubbene (og AS’ene) skulle føre til en bedring i år. Status så langt i år synes å peke mot at underskuddene blir omlag de samme som i fjor, og at gjennomsnittlig lønnsnivå heller ikke går ned. Det betyr at fotballnæringen fortsatt er avhengig av tilskuddene fra kilder som Røkke, Fredriksen og Brynstad. Vi får imidlertid forhandlet ned spillernes fastlønnsdel. Økt utbetaling av bonus fra lag som lykkes og økt ”sign-on-fee” i klubber som har hentet mange Bosman-spillere medfører at samlet lønnsutbetaling ikke går ned i snitt. Det betyr imidlertid at forskjellene på spillerlønningene øker. Det innebærer også at dette gir rom for at lønningene kan gå ned neste år dersom det blir mindre grunnlag for bonusutbetaling og sign-on-fees (mindre ”kjøp” av utenlandske Bosman-spillere). I tillegg kan det se ut som om klubbene nå er i ferd med å redusere antallet spillere på lønningslistene. Det er grunn til å tro at klubbøkonomien da vil bedres, men dette er klubbenes ansvar og mange klubber kan fortsatt ha mye å lære om risikotilpasning i økonomien, og noen kan komme til å satse mer på sportslig suksess enn det de har økonomisk grunnlag for. Klubbene må som andre kommersielle bedrifter ha fokus på lønnsom drift hvor sportslig resultat blir et middel for å oppnå lønnsomhet. I dag maksimerer man sportslig resultat og har for liten fokus på risikoen i økonomien. Rosenborg har som den mest profesjonelle kommersielle klubben lært dette. Vi tror at klubbene vil utvikle kompetansen om den typen risiko som særpreger fotballnæringen og bevege seg langs læringskurven som alle andre næringer som må lære dynamikken fra deregulerte globale markeder.

Krisen i dag skyldes grådige og kravstore spillere

I 1995 fikk vi Bosman-dommen som overførte større makt i lønnsforhandlingene fra klubb til spiller, og dette virket som en deregulering av spillermarkedet. På den tiden hadde klubbene store forventninger til hva spillerne kunne bli verdt ved senere salg. I ettertid er det lett å se at disse forventningene var overdrevne. Klubbenes strategi fra midten på 1990-tallet var å by opp lønningene for å få spillerne inn i langsiktige kontrakter, med forventning om at de var

mye verdt når de ble solgt til andre klubber mens de ennå var under kontrakt. Tilførsel av risikovillig investorkapital gjennom klubbenes aksjeselskaper gjorde dette mulig. Dette gikk bra frem til 2000, blant annet på grunn av landslagets gode prestasjoner på 90-tallet og Norges høye FIFA ranking, som bidro til at attraktiviteten til norske spillere på det internasjonale markedet var høy. Da forventningene til høye salgspriser ikke ble oppfylt, var den eneste veien ut av uføret å nedforhandle lønningene. Krisen i fotballøkonomien kan sees på som en klassisk bobleøkonomi hvor overdrevne forventninger og tilførsel av risikokapital ga en rask lønnsvekst, og når høye forventninger justeres ned, tapes risikokapitalen, og vi får en krise. Bobleøkonomien innenfor fotballnæringen har likevel vært langt mer beskjeden enn mange andre bobler i denne perioden, og er vel relativt sett nesten ikke å regne for en krise engang i forhold til IT sektoren.

Klubber vil gå konkurs og burde gå konkurs for at vi skal lære

Det er en hovedgrunn til at norske toppklubber ikke har gått konkurs når de slitt med underskudd. Den lokale fotballklubb er dypest sett et lokalt kollektivt gode. Når krisen oppstår blir dette synlig både ved bistand fra det offentlige på ulike måter, og ikke minst fra private investorer som spiller på fotball som kollektivt gode og den kreditt det gir lokalt å gå inn i redningsaksjoner (eller den belastning det blir for dem å slå en klubb konkurs). Det er stor lokal betalingsvillighet for dette lokale godet når kriser oppstår. Vi har sett konkurser i mange andre land, og krisen er dypt følt i Tyskland, England, Italia og Hellas på grunn av kraftige reduksjoner fra TV avtaler og TV selskaper i krise. Krisefølelsen i Norge er sterk i noen klubber, men i forhold til mange andre land har ikke vi noen systemkrise. Vi kan fortsatt lære, og komme ned på beina uten at vi behøver å trekke noen klubber til skifteretten.

NISO og agentene har skylden for krisen

I alle profesjonelle ligaer i hele verden veltes all inntekstøkning over på spillerne når vi utvikler ulike former for mer eller mindre frie lønnsforhandlinger i markedet. Dette gir teorien en entydig forklaring på ved såkalte bilaterale forhandlinger hvor spillerne oppnår en lønn som ligger et sted midt mellom den klubben som er villig til å betale mest for spillerne og den som vil betale nest mest i et deregulert fritt forhandlermarked. Derved presses klubbene til å sloss mot hverandre med å betale alt det klubbene kan skape av verdier med de beste talentene, og hele inntjeningen veltes over på spillerlønnene. Når det internasjonale spillermarkedet åpnes med de enorme lønningene de gir til våre beste talenter, og Rosenborg velger dem de ønsker i Norge ved å by det som blir nødvendig, så blir lønnsdannelsesmekanismen slik at lite blir igjen til klubbene. Dette skjer i alle land på ulike lønnsnivå. NISO (spillernes interesseorganisasjon) og agentene spiller en beskjeden rolle her, selv om noen klubber vil ha en opplevelse av at det er de som driver mekanismene i Norge. Så langt synes NISO, ut fra et rent faglig ståsted å gjøre en viktig og kompetent jobb, ikke minst når lønnsnivået må forhandles ned i klubber i krise (jfr. fjorårets problemer i blant annet Start og Skeid). Agenter, eller meglere, finnes i alle næringer hvor man har store informasjonsproblemer og hvor risikoen på kjøp og salg er stor. De har en rolle å spille, men driverne er

systembetinget og til slutt er klubbens økonomi et lederansvar, akkurat som det er et bedriftsansvar i alle andre næringer som heller ikke kan dytte hele skylden over på LO eller meglere.

Det spiller ingen rolle hvordan spillere rekrutteres

I et internasjonalt spillermarked hvor vi nå opplever stadig flere Bosman-spillere, og hvor det nye overgangssystemet som nylig ble innført kan forventes å gi stor tilførsel av eldre Bosman-spillere, så kan man oppleve å få høy kvalitet billig. Det mest karakteristiske trekket for profesjonelle fotballigaer er at gjennomsnittsalderen på spillerne har økt det siste 10-året årene. Vi har trolig bare sett begynnelsen av det frie spillermarkedet, og igjen er det markedsmuligheten som driver frem kjøpet av utenlandske spillere for å bedre kvaliteten på laget. Vi har opplevd at mange lag likevel har kjøpt dyrt og fått dårlig kvalitet. Læringen fremover blir å kjøpe bedre billig. Blir det da plass for norske talenter, og blir norske klubber for kortsynte? Dette fremstår som et hovedproblem når de beste og rikeste klubbene har økonomiske incentiver til å kjøpe ferdigutviklede spillere i utlandet. Den harde konkurransen presser frem at de rikeste klubbene topper laget med de aller beste spillerne som vil gi mindre rom for utvikling av de norske talentene. Det nye overgangsreglementet kan for en liten åpen fotballøkonomi åpne et stort internasjonalt marked for relativt rimelige Bosman-spillere. I det nye regelverket får vi en fast opplæringspris på spillere under 23 år. Disse blir da relativt sett dyrere (korrigert for kvalitet) enn utenlandske Bosman-spillere over 23 år. Dette kan få den konsekvens at markedet på kort sikt velger flere utenlandske spillere fremfor norske talenter. Molde og Lyn er klubber som har mange utenlandske spillere og har lykket sportslig, mens Start også hentet mange utenlandske spillere uten å lykkes. Flyten av utenlandske spillere til det norske markedet synes å øke. Samlet får vi et problem med å utvikle norske spillere som kan bli en utfordring for både klubbøkonomien og landslaget på sikt.

Den økonomiske bølgedalen som norske klubber nå er inne i skyldes både økte spillerlønninger og økt spillerimport, noe som har bremsset utviklingen på unge, nasjonale spillere. I en liten, åpen fotballøkonomi som den norske har vi en annen inntektsstruktur enn i de store fotballnasjonene. Mulighetene for å oppnå mediainntekter og publikumstall som matcher de beste i Europa er ikke til stede. Dermed kan vi heller ikke konkurrere om de antatt beste spillerne på markedet. Men mulighetene til å oppnå betydelige netto transferinntekter har vært klart større i en liten fotballøkonomi enn i en stor. Derfor vil det være viktig at vi kan være minst like gode til å utvikle unge spillere som de store nasjonene. Dette har vært vårt komparative fortrinn ved siden av selve organiseringen av spillet. Mister vi også dette fortrinnet, vil norsk fotball etter hvert spille i de lavere divisjoner i fotball-Europa.